

EEN NIEUWE KIJK OP DE KORAN:

De 'SYRISCHE LEZING' van LUXENBERG

Inmiddels alweer vier jaar geleden verscheen een aanvankelijk nauwelijks opgemerkt, maar allengs drukker besproken werk, dat langzamerhand een onstuimige discussie op gang heeft gebracht over de geschiedenis van de vroegste Islam en de oorsprong van de Koran.⁴ Het boek bleek belangrijk genoeg om tot onderwerp te worden van een heuse conferentie van islamologen, historici, arabisten en semitisten, die in januari 2004 in Berlijn plaatsvond. Het lijkt dus alleszins gerechtvaardigd om het boek ook eens in *TF* aan de orde te stellen.

De auteur, die schrijft onder het pseudoniem Christoph Luxenberg — wat misschien een verstandige beslissing is —, stelt een radicaal nieuwe manier voor om de tekst van de Koran te lezen. Het is reeds lang bekend dat een flink gedeelte van de Korantekst — schattingen lopen grofweg uiteen van één derde tot één vijfde — in een moeilijk doordringbaar soort Arabisch is geschreven, waarvan een niet-gelovige waarnemer zou zeggen dat de tekst eigenlijk onbegrijpelijk is. Binnen de religieuze traditie is dat geen bezwaar; voor Moslims is de Koran immers van goddelijke oorsprong, zodat het geen verbazing hoeft te wekken dat de inhoud ervan het menselijk verstand soms te boven gaat. In de Islam spreekt men in dat kader van de *i'jâz al-Qur'ân* 'de onnavolgbaarheid van de Koran'.⁵ Voor wie zich binnen een wetenschappelijk paradigma beweegt, is een dergelijke verklaring uiteraard minder bevredigend.

Het valt niet te ontkennen dat zowel de middeleeuwse exegeten alsook moderne Westerse geleerden soms voor een raadsel staan wat betreft de precieze bedoeling van bepaalde Koranpassages. Waar de traditionele exegeet dit probleem in de regel heeft opgelost door een veelheid van interpretaties te presenteren, afgesloten met de bescheiden opmerking *Allâhu a'lam* 'God is alwetend' (lees: 'God zal het wel weten'), drukt de moderne Koranvertaler met plichtsbesef dit uit in een veelheid van vraagtekens.

Luxenberg nu heeft juist deze moeilijke Koranpassages tot onderwerp van zijn studie genomen en stelt een radicaal nieuwe oplossing voor, die inderdaad in veel gevallen tot verbluffende resultaten leidt. Twee uitgangspunten spelen hierbij een grote rol. Ten eerste stelt hij dat de culturele invloedssfeer van het Syrische christendom in de 7e eeuw na Chr. zich ook tot het Arabische schiereiland uitstreckte en dat voor de oplossing van de textuele problemen niet alleen naar het Arabisch,

⁴ Christoph Luxenberg (ps.), *Die syro-aramäische Lesart des Koran. Ein Beitrag zur Entschlüsselung der Koransprache* (Berlin: Das Arabische Buch, 2000). ISBN 3-86093-274-8. ix + 311 pp. € 29.70. paperback.

⁵ M. Radscheit, "I'gâz al-Qur'ân" im Koran?" in: Stefan Wild (ed.), *The Qur'an as Text* (Islamic Philosophy, Theology and Science. Texts and Studies, 27; Leiden 1996) 113–123.

maar ook naar het Syrisch gekeken moet worden. Ten tweede wijst hij op het feit, dat veel Arabische letters van elkaar worden onderscheiden door één of meer puntjes boven of onder de letters, terwijl de vroegste Koranhandschriften nu juist niet gepunctueerd zijn. Dat laatste houdt in, dat in die oude handschriften bijvoorbeeld de vorm van de letter *b* met hetzelfde recht gelezen zou kunnen worden als een *t*, een *th*, een *n* of een *y*. De letter *ğ* zou ook voor *ch* en *kh* kunnen staan.

De constatering dat het Aramese christendom en het jodendom een grote invloed op de vroege Islam hebben uitgeoefend, is sinds Geigers studie *Was hat Mohammed aus dem Judenthume aufgenommen?* (Bonn 1833) niet controversieel. En dat de oudste Koranhandschriften inderdaad geen diacritische punten bevatten, is evenmin aan twijfel onderhevig. Wel nieuw is de conclusie die Luxenberg daaruit trekt: om de onbegrijpelijke passages in de Korantekst beter te verstaan is het de moeite waard eens te kijken of niet ergens in de handschriftraditie de diacritische puntjes foutief zijn toegevoegd; de oorspronkelijk bedoelde woorden zouden namelijk wel eens heel andere Arabische woorden kunnen zijn dan die welke de traditie nu leest. En als dat niet lukt, zou men moeten zoeken in het Syrische woordenboek of er niet toevallig Syrische woorden zijn die lijken op wat er in de tekst staat. Dat laatste is niet vergezocht; Jeffery stelde lang geleden reeds vast, dat ongeveer 80% van de leenwoorden in de Koran eigenlijk Syrisch Aramees zijn.⁶ Vreemd genoeg heeft echter niemand ooit geprobeerd Syrische woorden in de Korantekst te lezen door de diacritische punten eerst systematisch weg te denken. Het verbluffende van Luxenbergs boek nu is dat zijn voorstel voor een ‘syro-aramäische Lesart des Koran’ in veel gevallen tot indrukwekkende resultaten leidt.

We bekijken een enkel voorbeeld. De 108e *sûra*, traditioneel genaamd *al-Kawthar* ‘de Overvloedigheid’, bestaat uit slechts drie verzen en wordt traditioneel als volgt vertaald. Om de exegetische problemen aan te geven, zetten we naast de Nederlandse vertaling van Kramers⁷ ook de Duitse van Paret⁸:

¹Wij hebben u geschonken de overvloedigheid. ²Zo verricht een salât (gebed) voor uw Heer en slacht offers. ³Hij die u haat van die blijft niets over.

¹Wir haben dir die Fülle gegeben. ²Bete darum zu deinem Herrn und opfere! ³(Ja) dein Hasser ist es, der gestutzt (oder: schwanzlos, d.h. ohne Anhang (?) oder ohne Nachkommen?) ist. (Oder (als Verwünschung): Wer dich haßt, soll gestutzt bzw. schwanzlos sein!)

De term *kawthar* ‘overvloedigheid’ waarvan in vers 1 sprake is, wordt ook wel uitgelegd als de naam van een rivier uit het Paradijs. En zo zijn er nog wel meer

⁶ A. Jeffery, *The Foreign Vocabulary of the Quran* (Baroda 1938) 27–28.

⁷ *De Koran*. In de vertaling van Prof. Dr. J.H. Kramers, bewerkt door Drs. Asad Jaber en Dr. Johannes J.G. Jansen (Amsterdam/Antwerpen 1997) 545.

⁸ *Der Koran*. Übersetzung von Rudi Paret (9e druk; Stuttgart 2004) 438.

interpretaties. Waar de uitdrukking *wa-nchar* ‘en slacht offers’ op slaat, is evenmin erg duidelijk. Sterker nog, het leidt tot exegetische problemen: deed Mohammed dan soms nog mee aan de pagane offercultus?⁹ En het laatste woord *al-abtar* wordt traditioneel vertaald met ‘de afgestompte’; in de exegetische traditie lezen we dan, dat dit ‘staartloosheid’ impliceert, d.w.z. dat de ‘hater’ geen nageslacht heeft. Al met al is het echter niet overdreven te stellen dat deze *sûra* nogal duister is.

Volgens de Syrische lezing van Luxenberg staat er iets heel anders. Om te beginnen is het woord *kawthar* helemaal geen Arabisch. Luxenberg wijst erop, dat er een Syrisch woord *kuthârâ* bestaat, dat echter niet ‘overvloed’, maar ‘volharding’ betekent. Voorts moet de uitdrukking *wa-nchar* niet zo gelezen worden, maar als *wa-nġar*; in het Arabische schrift betekent dit, dat er één puntje bij moet. Opvallend is dat ook dit woord eigenlijk Syrisch is, want in die taal betekent het werkwoord *ngar* nu juist ‘volhouden’. Vervolgens doet de uitdrukking *shâni’aka* ‘uw hater’ ook erg Syrisch aan. *Sânâkh* is inderdaad zeer idiomatisch Syrisch voor ‘uw vijand’, wat meestal gelijk een verwijzing naar de Satan is. Tenslotte moet volgens Luxenberg het laatste woord *abtar* gelezen worden als *atbar* (weer gaat het in het Arabische schrift slechts om een paar puntjes), dat wederom een Syrisch woord is voor ‘breken’, maar ook ‘verliezen’ kan betekenen. De Syrische lezing van deze *sûra* levert, aldus Luxenberg, dan de volgende tekst op:

¹Wij hebben u de (deugd der) volharding gegeven. ²Bid dan tot uw Heer en houd vol. ³Dan zal uw vijand (de Satan) (vanzelf) de verliezer zijn.

Het moet gezegd worden, dat deze tekst nu ineens een begrijpelijke en samenhangende tekst blijkt te zijn. Bovendien een tekst waarvan de inhoud uitstekend past in de sociale context van een nieuw opkomende godsdienst: De nieuwe gelovigen wordt moed ingesproken om de druk van de vele tegenstanders te kunnen weerstaan. Door vroom te blijven en gewoon vol te houden, komt dan de uiteindelijke overwinning in zicht. Als globale parallel wijst Luxenberg dan ook op nieuwtestamentische passages als 1 Petrus 5:8–9, waar we inderdaad min of meer dezelfde gedachte tegenkomen.

Dit is echter nog niet alles. Voor de nieuwe inhoud van vers 2, die expliciet een combinatie van gebed en volharding bevat, wijst Luxenberg op enkele parallellen elders in de Koran, waar ook sprake is van deze combinatie.¹⁰ Luxenbergs overwegingen tot dusverre kunnen als zeer overtuigend beschouwd worden. De Syrische invloed op de vroege Islam was al bekend en de andere lezingen die hij voorstelt, betreffen inderdaad slechts het verzetten van enkele puntjes, die er bovendien in de oudste handschriften niet stonden. Men kan dus niet eens zeggen dat het hier om een emendatie van de tekst gaat; het betreft slechts een andere interpretatie van de vorm die we in handschriften aantreffen.

⁹ Voor een korte samenvatting van de interpretatieproblemen rond deze *sûra*, zie R. Paret, *Der Koran. Kommentar und Konkordanz* (6e ed.; Stuttgart 2001) 525–527.

¹⁰ Hij citeert in dit verband Koran 19:65, 20:132 en 70:32.

Toch had Luxenberg juist op dit punt zijn huiswerk nog iets beter kunnen doen. Na enig nadenken valt mij namelijk op, dat het mogelijk is voor deze *sûra* — althans in haar Syrische lezing — voor elk vers afzonderlijk één of meer parallellen in de Koran zelf aan te wijzen, terwijl ook voor de *sûra* als geheel enkele passages in de Koran staan die exact dezelfde idee verwoorden.

Zo wordt in vers 1 gesteld, dat de volharding een eigenschap is, die door God aan de mens wordt geschonken. Datzelfde vinden we in Koran 7:126 ‘Onze Heer, verleen ons volharding!’¹¹ Het verband tussen het gebed en het volhouden, dat Luxenberg in het tweede vers leest, komen we het duidelijkst tegen in Koran 2:153 ‘Gij die gelooft! Neemt uw toevlucht tot geduld en de salaas’. Voor de idee uit vers 3, namelijk dat de vijand — Luxenbergs interpretatie als ‘Satan’ lijkt me binnen de context van de Koran niet noodzakelijk — zal gaan verliezen, zijn talloze koranische parallellen aan te wijzen. Uit bijvoorbeeld Koran 2:109 blijkt bovendien, dat de haat der tegenstanders inderdaad erop gericht is de gelovigen van het bidden af te houden, hetgeen verklaart wat in Luxenbergs lezing de samenhang tussen vers 2 en 3 moet zijn. De kortste en duidelijkste passage in de Koran waarin we precies hetzelfde lezen als in *sûra* 108 in haar nieuwe gedaante, is Koran 3:120 ‘Maar als gij geduldig volhardt en godvrezend zijt, zal hun list u geen enkele schade berokkenen. God omvat wat zij doen’. Hier lezen we, zij het geformuleerd in anderde woorden, dezelfde elementen uit *sûra* 108 terug: er is een oproep tot volharding, een verband met het uiten van vroomheid — niet het gebed, maar de term ‘godvrezend’ impliceert het doen van datgene wat God van de mens verlangt —, de vijand speelt een rol, ofschoon wordt voorspeld dat deze niet zal winnen.

We komen tot de conclusie, dat Luxenbergs Syrische lezing van *Sûrat al-Kawthar* hoogstwaarschijnlijk inderdaad de juiste is. Het lijkt me niet overdreven te stellen, dat hij inderdaad de ware betekenis van deze tekst weer boven water heeft gehaald.

Natuurlijk bevat het boek nog veel meer, dat hier niet besproken kan worden. Verreweg het spectaculairste aspect van Luxenbergs studie is dat de zeventig maagden en de jongens die in het hiernamaals op de gelovigen wachten, een fictie zijn. Alle termen die in de Koran op dit ideeëncomplex betrekking hebben, worden door Luxenberg als Syrische woorden verklaard, waarbij het — schrik niet — in alle gevallen blijkt te gaan om agrarische producten en vruchten. Niet grootogige maagden maken het hemels verblijf van de vrome tot een genot, maar witte druiven, die zo voor het grijpen liggen.

Het is niet verwonderlijk dat Luxenbergs boek aanzienlijke weerstand oproept, al was het maar omdat de auteur niet schroomt zijn bevindingen in zelfbewuste en stellige beweringen vorm te geven. De conclusies die hij aan zijn filologische overwegingen verbindt, zijn nogal boud: de Koran is oorspronkelijk niet in het Arabisch, maar in het Syrisch gesteld en de taal die de bewoners van Mekka spraken, moet een soort Arabo-Aramese mengtaal zijn geweest. Dat lijkt me wat al te vooruitstrevend. Er moet zeker nog veel onderzoek verricht worden op het gebied

¹¹ Ditmaal in de vertaling van F. Leemhuis, *De Koran. Een weergave van de betekenis van de Arabische tekst in het Nederlands* (Houten 1989) 115. Het Arabische woord voor ‘volharding’ is hier *sabr*.

van de vroege Islam, want veel is onbekend of onzeker. Maar dat Luxenbergs vergaande conclusies in brede kringen zullen worden onderschreven, lijkt me minder waarschijnlijk dan dat zijn originele Syrische lezingen van Koranpassages worden geaccepteerd.

In een bepaald opzicht had Luxenberg het zich overigens gemakkelijker kunnen maken. Soms redeneert de auteur wat slordig en kort door de bocht. Bijvoorbeeld waar hij stelt dat het Arabische schrift van het Syrisch is afgeleid. Over die vraag woedt echter al lange tijd een discussie, die langzamerhand juist in het voordeel van een Nabatiese oorsprong van het Arabische schrift lijkt te worden beslist. Het had natuurlijk niet misstaan, als Luxenberg keurig naar dit debat had verwezen.¹²

Al met al is Luxenbergs boek het lezen alleszins waard. Er staan belangrijke kwesties op het spel. Het zou goed zijn als historici, islamologen, arabisten en semitisten, ieder vanuit hun eigen expertise, zich op de kritische evaluatie van deze nieuwe ideeën zouden richten. Wie weet komt daar wat moois uit.

Martin F.J. Baasten

Drs. M.F.J. Baasten is docent Hebreeuws bij de opleiding Talen en Culturen van het Midden-Oosten.

¹² Voor een recent overzicht van de discussie, zie John F. Healey, 'The Early History of the Syriac Script', *Journal of Semitic Studies* 45 (2000) 55–67, aldaar 64–66.